

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 18 februari 1937 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring i 1 § i lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning.

I en i andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 165, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Persson* i Tidaholm *m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta att utesluta det under 1 § lagen om arbetstidens begränsning upptagna undantaget »k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande», ävensom att i samband därmed måtte med det näst föregående och näst efterföljande undantaget företagas av den föreslagna uteslutningen påkallade ändringar.

I fråga om de skäl, som anförts till stöd för berörda hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning äger enligt 1 § i lagen tillämpning å varje rörelse eller arbetsföretag, för såvitt i rörelsen eller företaget till arbete för arbetsgivares räkning i regel användes flera än fyra arbetare, häri icke inräknad arbetare, som användes till arbete, vilket enligt 1 § andra stycket a)—1) undantagits från lagens tillämpning. Enligt punkten k) faller ej under arbetstidslagen sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande. Detta undantag, som i enahanda formulering återfanns i 1919, 1921, 1923 och 1926 års arbetstidslagar, motiverades av arbetstidskommittén i dess den 25 januari 1919 framlagda betänkande med de betydande olägenheter en lagstadgad reglering av arbetstiden skulle medföra för sådana personalgrupper, som hade att tillhandagå publiken, i synnerhet som dessas arbetsförtjänst väsentligen utginge i form av drickspengar.

Enligt 4 § i lagen gäller som huvudregel, att arbetsgivare icke må använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan. Därest den nyssnämnda begränsningen av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, må dock arbetstiden under något eller några av veckans dygn utsträckas till högst 9 timmar. I lagen medges åtskilliga undantag från denna huvudregel. Av särskilt intresse i förevarande sammanhang torde vara stadgandet i 10 § 1 mom. i lagen, enligt vilket Kungl. Maj:t på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande äger beträffande annat arbete i hotell-, restaurang- eller kaféörelse än sådant, som

avses i 1 § k), föreskriva annan begränsning av tiden för arbetares användande, därest tillämpningen av 4 § prövas medföra synnerliga svårigheter.

I socialstyrelsens den 9 april 1921 avgivna betänkande med förslag till reviderad lag om arbetstidens begränsning förordades bland annat att utesluta undantaget för hotell-, restaurang- och kaféerörelse samt att åt detta slag av verksamhet giva en särställning, kännetecknad därav, att arbetsrådet skulle få fria händer att, i den mån så påkallades för verksamhetens ändamålsenliga bedrivande, reglera arbetstiden. Detta förslag godtogs av Kungl. Maj:t och förelades 1921 års riksdag i proposition nr 359 med förslag till lag om arbetstidens begränsning. Andra lagutskottet (utlåtande nr 32) avstyrkte emellertid förslaget i denna del och förordade, att det gällande undantaget skulle bibehållas. Riksdagen anslöt sig till utskottets uppfattning.

Vid 1928 års riksdag hemställdes i två likalydande motioner, I: 166 av herr Möller m. fl. och II: 318 av herr Hansson i Stockholm m. fl., att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa snar undersökning om, bland annat, hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden samt på grundval av denna undersökning vidtaga eller för riksdagen föreslå nödiga åtgärder för undanröjande av konstaterade missförhållanden.

Första kammarens andra tillfälliga utskott, som behandlade motionen I: 166, uttalade i sitt utlåtande, nr 6, att utskottet funnit det önskvärt, att arbetstiden för hotell- och restaurangpersonalen ordnades på ett bättre sätt än som åtminstone vid vissa företag syntes vara fallet. De egenartade arbetsförhållandena och de skilda arbetsgruppernas olikartade arbete gjorde det dock enligt utskottets mening synnerligen vanskligt att föreslå de åtgärder, som med lika hänsynstagande till företagarens och personalens berättigade intressen kunde vara möjliga och lämpliga. En allsidig och förutsättningslös utredning om de faktiska förhållandena i yrket syntes utskottet vara av behovet påkallad, och utskottet tillstyrkte för sin del en sådan undersökning. Denna syntes utskottet lämpligen böra begränsas till att söka klarlägga de grundläggande fakta, som låge bakom de aktuella spörsmålen angående, bland annat, arbetstidsförhållandena samt löne- och anställningsvillkoren.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, som behandlade motionen II: 318, anslöt sig i sitt utlåtande nr 7 i allt väsentligt till vad första kammarens utskott anfört i frågan och tillstyrkte sålunda en utredning.

I skrivelse den 25 maj 1928, nr 243, hemställde riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta i av riksdagen angiven omfattning verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

I anledning härav uppdrog Kungl. Maj:t den 14 juni 1928 åt socialstyrelsen att verkställa en dylik utredning ävensom att avgiva de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Vid 1930 års riksdag framlades i proposition, nr 31, förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 4 juni 1926 om arbetstidens begränsning. Någon ändring i de materiella bestämmelserna i lagstiftningen ifrågasattes icke.

I flera motioner i anledning av propositionen hemställdes, att riksdagen skulle för sin del antaga definitiv lag i ämnet i överensstämmelse med förslag, som innefattades i motionerna. I det förslag, som i sådant hänseende framlades i motionen II: 386 av herr Karlsson i Grängesberg m. fl., hade arbete i hotell-, restaurang- och kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, icke i någon mån undantagits från lagens tillämpning.

Andra lagutskottet föreslog i sitt utlåtande nr 15 riksdagen att för sin del antaga en definitiv lag om arbetstidens begränsning, vari undantaget för arbete i hotell-, restaurang- och kaféerörelse erhöll den utformning, gällande lag visar.

Riksdagen biföll utskottets förslag.

Vid 1931, 1932, 1933, 1934, 1935 och 1936 års riksdagar väcktes motioner med yrkande, bland annat, att arbetstidslagen skulle utsträckas att omfatta arbetargrupper, som icke voro inbegripna under lagens tillämpning (motionerna II: 287 år 1931, II: 60 år 1932, II: 79 och II: 252 år 1933, II: 286 år 1934, II: 337 år 1935 samt II: 17 år 1936). På hemställan av andra lagutskottet (utlåtanden 16/1931, 35/1932, 35/1933, 53/1934, 16/1935 och 20/1936) beslöt riksdagen, att motionerna icke skulle föranleda till någon åtgärd.

Internationella arbetsorganisationens konferens antog år 1930, bland annat, förslag till en konvention angående reglering av arbetstiden för affärs- och kontorsanställda samt en rekommendation angående reglering av arbetstiden i hotell, restauranger och liknande företag. Rekommendationen, som i förevarande sammanhang är av intresse, anbefaller samtliga medlemsstater, som icke redan genomfört en reglering av arbetstiden för personalen i de angivna slagen av företag, att skrida till speciell undersökning rörande de arbetsvillkor, som gälla i dylika företag, därvid hänsyn borde tagas till de principer, som fastslagits i konventionsförslaget om anställdas arbetstid. De medlemsstater åter, som redan hade en arbetstidsreglering på området, uppmanades att företaga en speciell undersökning rörande tillämpningen av denna lagstiftning, därvid jämväl hänsyn borde tagas till principerna i nyssnämnda konventionsförslag. I båda fallen uppmanades slutligen medlemsstaterna att inom fyra år och efter en enhetlig plan, fastställd av arbetsbyråns styrelse, lämna detaljerade upplysningar rörande resultaten av de föreslagna undersökningarna, varefter styrelsen skulle upprätta en speciell rapport i fråga. På grundval därav skulle man sedan taga under övervägande, huruvida det kunde vara lämpligt att upptaga frågan om en internationell konvention i ämnet.

I proposition nr 32 till 1931 års riksdag anhöll Kungl. Maj:t om riksdagens yttrande angående, bland annat, nämnda konventionsförslag och rekom-

mendation. Föredragande departementschefen, statsrådet Sam Larsson, uttalade i propositionen, att han på anförda skäl kommit till den uppfattningen, att en ratifikation av konventionen för Sveriges del icke för det dåvarande borde äga rum. Enligt departementschefens mening borde konventionsförslaget och, bland annat, ifrågavarande rekommendation utgöra en ytterligare anledning att påskynda och komplettera de utredningar, som redan verkställts eller påginge beträffande arbetstiden för sådana personalkategorier, som innefattades i konventionsförslaget och, bland annat, nämnda rekommendation.

På förslag av andra lagutskottet (utlåtande nr 15) uttalade riksdagen, att riksdagen icke haft något att erinra mot departementschefens uttalanden beträffande konventionsförslaget och rekommendationen.

Socialstyrelsen har i juni 1931 i Sveriges officiella statistik, avdelningen Socialstatistik, offentliggjort sin »Undersökning rörande arbetsförhållandena inom hotell- och restaurangnäringen 1929/1930». Socialstyrelsen förklarar sig i företalet till denna undersökning skola senare återkomma till den i utredningsuppdraget ingående uppgiften att på grundval av de vid undersökningen eventuellt konstaterade missförhållandena avgiva förslag till åtgärder.

Enligt socialstyrelsens statistiska undersökning utgjorde antalet års- och säsongföretag 15,121, därav med särskilt anställd personal 7,758. Hela antalet inom rörelsen sysselsatta personer var 68,142 nämligen innehavare och familjemedlemmar 19,491, tjänstefolk, som deltaga i arbetet i rörelsen 4,956 samt särskilt anställd hotell-, restaurang- och kafépersonal 43,695 personer, varav 17,803 voro anställda i kök och annan inre tjänst. Antalet företag med mera än 4 anställda i kök och annan inre tjänst utgjorde 840 samt kökspersonalen och därmed jämställda i dessa företag 10,752.

Socialstyrelsen yttrar i fråga om *arbetstidslagens tillämpning* å hotell-, restaurang- och kafépersonal:

Personal i kök och källskänk samt i annan »inre tjänst» (drängar, kuskar, chaufförer, maskinister, montörer, restaurangstäderskor, personaluppasserskor, o. d.) överstigande 4 funnos anställda i tillhoppa 657 års- och 183 säsongföretag till ett antal av resp. 8,182 och 2,570. Sammanlagt skulle sålunda arbetstidslagen vara tillämplig på 840 arbetsställen med 10,752 anställda i kök och annan inre tjänst, vilka tal dock reduceras till resp. 832 och 10,623, om man blott medtar företag öppna samtidigt sommaren 1929. Detta innebär, att åttatimmarslagen inom hotell- och restaurangyrket skulle vara formellt tillämplig på c:a en niondel (10.8 %) av de mera yrkesbetonade företagen och beträffande ungefär en tjugondel (5.5 %) av samtliga företag. Räknar man efter antalet anställda kan man säga, att under lagen falla tre femtedelar (60.3 %) av all kökspersonal o. d., en knapp fjärdedel (24.6 %) av hela den egentliga hotell- och restaurangpersonalen samt mindre än en sjättedel (15.7 %) av samtliga yrkesutövare, som deltaga i arbetet.

har emellertid jämväl efter tiden för socialstyrelsens senare undersökning verkat förkortande på arbetstiden. Givetvis har nämnda lagstiftning utövat inflytande i enahanda riktning jämväl beträffande övriga personalgrupper inom ifrågavarande näringsgrenar. Härtill kommer, att kollektivavtalen, som först under de senaste åren fått någon större anslutning inom hotell- och restaurangfacket, haft liknande verkningar. Jämväl ifråga om arbetstidens förläggning och rätten till semester torde kollektivavtalen ha medfört för personalen gynnsamma förändringar.

Arbetstidsförhållandena för arbetstagarna inom hotell- och restaurangbranschen lära sålunda ej blott under den senare tiden ha avsevärt förbättrats, utan torde denna utveckling i stort sett allttjämt fortgå. En annan omständighet av betydelse i förevarande avseende utgör de nya bestämmelserna i 5 § i)—m), rörande resp. raster, nattvila, veckoledighet och semester, i den reviderade lagen om arbetarskydd. Dessa bestämmelser, som äga nära nog generell giltighet och sålunda omfatta bl. a. alla grupper av företag och personal inom hotell- och restaurangbranschen, ha emellertid trätt i kraft först med innevarande år och lära givetvis ej ännu kommit till åsyftad tillämpning.

Man har sålunda här i landet en lagstiftning rörande arbetstidsförhållandena, vars genomförande, ehuru betydande framsteg gjorts och allttjämt göras, dock ännu lämnar åtskilligt övrigt att önska ifråga om hotellen och restaurangerna. I detta sakernas läge förefaller det, oberoende av vilken mening man än hyser om behovet av förbättrade arbetstidsförhållanden för hotell- och restaurangpersonalen, vara tveklaktigt, om man f. n. bör påkalla vidtagande av ytterligare lagstiftningsåtgärder på området. Enligt styrelsens förmenande talar i stället åtskilligt för att man först borde söka att påskynda och intensifiera tillämpningen av den nu gällande lagstiftningen. Härför skulle emellertid i främsta rummet erfordras, att en förbättrad inspektions- och rådgivningsverksamhet kunde ägnas hotellen och restaurangerna. Då yrkesinspektionens tillsyn å dessa företag väsentligen tillkommer yrkesinspektrisen och hennes assistenter, torde det sålunda vara önskvärt att dessa inspektionskrafter åtminstone för någon tid erhöles en viss förstärkning.

Vad slutligen angår hotell- och restaurangpersonalens drickspenningfråga, har socialstyrelsen ägnat densamma en ganska omsorgsfull utredning, som dock ej lämnat något fullt övertygande svar beträffande önskvärdheten av denna avlöningsforms bibehållande eller avskaffande. Vilken mening man än kan hysa i denna fråga, anser socialstyrelsen emellertid, att tillfyllestgörande skäl icke föreligga, för att staten i detta enstaka avseende skulle frångå sin hittills iakttagna passiva hållning i avseende å avlöningsförhållandena inom de enskilda företagen. Man lär kanske även kunna förvänta, att en efter de varierande förhållandena uti olika slag av ifrågavarande företag bättre avpassad reglering skall erhållas, om dess åvägbringande överlämnas åt kollektivavtalen.

Socialstyrelsen anser sig alltså, åtminstone f. n., sakna skäl att med anledning av förut omförmälda, den 14 juni 1928 meddelade uppdrag föreslå annan åtgärd än någon förstärkning av den yrkesinspektrisen underordnade personalen.

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:t prövning.

Utskottet övergår till att redogöra för vissa bestämmelser om *arbetstid för hotell-, restaurang- och kafépersonal i gällande kollektivavtal*.

I kollektivavtal den 16 juli 1935 mellan Sveriges Arbetsgivareförening för Hotell och Restauranter och Restauranternas Arbetsgivareförening, å ena,

samt Sverges Hotell- & Restaurangpersonals Förbund, å andra sidan, stadgas i § 3 om arbetstid, bland annat:

1. För *personal, som faller under »lagen om arbetstidens begränsning»*, är arbetstiden den enligt lag fastställda. Måltidsrasternas längd må ej överstiga i genomsnitt 22 1/2 timmar per tre arbetsveckor.

För sådan *ekonomipersonal, vilken icke är att hänföra till arbetare, som falla under »lagen om arbetstidens begränsning»*, är arbetstiden densamma som ovan i första stycket sägs.

2. *Annan än i mom. 1 omförmäld personal* är skyldig tjänstgöra under en ordinarie arbetstid av 189 timmar per tre arbetsveckor, inberäknat måltidsrasterna. Måltidsrasternas längd skall i genomsnitt vara 22 1/2 timmar per tre arbetsveckor. Dylik personal är dessutom skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete, dock högst 20 timmar per månad.

Bestämmelsen om personals skyldighet att utföra övertidsarbete får icke av arbetsgivaren tagas till intäkt för regelbundet utnyttjande av övertidstimmar och få förty sådana användas allenast, då särskilda omständigheter det påfordra.

---

5. *Oberoende av vad ovan i mom. 1 och 2 stadgas, skall vid i § 4 avd. B. mom. 1 c omförmälda företag (»företag av sådant slag, som de till Stockholms Kaféidkareförening anslutna företagen eller kaféaktiebolaget Norma representera») i fråga om arbetstiden gälla följande:*

För *personal, som faller under »lagen om arbetstidens begränsning»*, är arbetstiden 51 timmar per vecka inklusive måltidsraster. Måltiderna intagas under arbetstiden.

För *personal, som ej faller under »lagen om arbetstidens begränsning»*, är arbetstiden:

för kökspersonal	57 timmar per vecka
för all annan personal	60 » » » .

I detta kollektivavtal finnas vissa specialbestämmelser gällande Turisttrafikförbundets Restaurant-Aktiebolag.

Kollektivavtalet den 1 januari 1936 mellan Stockholms Kaféidkareförening, å ena, samt Sverges Hotell- & Restaurangpersonals Förbund och dess avdelning 48, å andra sidan, innehåller bland annat följande bestämmelser om arbetstid:

1) För *personal, som faller under lagen om arbetstidens begränsning*, är arbetstiden 8 1/2 timmar per dag, vilken arbetstid i regel skall uttagas i en följd. Arbetstiden per vecka blir 51 timmar. Under arbetstiden intagas måltiderna. Dessutom är dylik personal skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete i den omfattning nämnda lag medgiver.

För *personal, som ej faller under lagen om arbetstidens begränsning*, gäller, att arbetstiden för kökspersonal är

114 timmar pr 2 veckor, högst 60 tim. pr vecka, samt för all annan personal 120 timmar pr 2 veckor, högst 63 tim. pr vecka.

2) Arbetstiden får icke någon dag överskrida 12 timmar. Den tid, som åtgår för redovisning och eventuell städning, räknas in i den ordinarie arbetstiden.

I kollektivavtalet den 14 oktober 1936 mellan Kaféaktiebolaget Norma, å ena, samt Sverges Hotell- & Restaurangpersonals Förbunds avdelning 48, å

andra sidan, finnas följande bestämmelser av intresse i förevarande sammanhang:

1. För *kökspersonal* är arbetstiden 166 $\frac{1}{2}$ timmar per tre arbetsveckor, högst 60 timmar per vecka, inberäknat måltidsrasterna. Arbetstiden per dag skall vara sammanhängande och får ingen dag överskrida 12 timmar, inberäknat måltidsrasterna. Måltidsrasternas längd per tre arbetsveckor utgör 22 $\frac{1}{2}$ timmar. Personalen är skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete i den omfattning, lagen om arbetstidens begränsning medger.

2. För *annan personal* är arbetstiden 180 timmar per tre arbetsveckor, högst 63 timmar per vecka, inberäknat måltidsrasterna; dock att för kassa-biträde, som icke betjänar allmänheten, arbetstiden är 166 $\frac{1}{2}$ timmar. Arbetstiden får ingen dag överskrida 12 timmar, inberäknat måltidsrasterna. Måltidsrasternas längd per tre arbetsveckor utgör 22 $\frac{1}{2}$ timmar.

Personalen är härutöver skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete, dock högst 20 timmar per månad. Den tid, som åtgår för serveringspersonalens redovisning, räknas såsom arbetstid.

Enligt vad utskottet inhämtat utgjorde medlemsantalet i Sverges Hotell- & Restaurangpersonals Förbund vid senaste årsskiftet omkring 12,200. Av dessa arbeta cirka 11,500 under ovannämnda tre avtal, varav ungefär 10,000 under kollektivavtalet den 16 juli 1935.

Utskottet.

Genom skrivelse den 25 maj 1928 hemställde riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en allsidig och förutsättninglös utredning av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket. I anledning härav uppdrog Kungl. Maj:t åt socialstyrelsen att verkställa en dylik undersökning ävensom avgiva de förslag, vartill denna kunde giva anledning. Sedan socialstyrelsen utfört den anbefallda, i utskottets redogörelse ovan närmare omförmälda undersökningen, har styrelsen den 3 september 1932 till Kungl. Maj:t inkommit med slutligt yttrande i ämnet. Styrelsen har däri uttalat, bland annat, att styrelsen funnit det tvivelaktigt, om man för närvarande borde påkalla ytterligare lagstiftningsåtgärder på området. Frågan är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Socialstyrelsens undersökning gav vid handen, att arbetsvillkoren inom hotell-, restaurang- och kaféyrket icke oväsentligt förbättrats under de då närmast förflutna femton åren. Undersökningen blottade emellertid, att arbetstiden för åtskilliga kategorier av den personal, som icke faller under arbetstidslagen, var mycket lång. Förhållandena inom yrket torde därefter i stort sett ha undergått en fortsatt förändring till det bättre, vilket bland annat synes framgå av de ovan lämnade uppgifterna om arbetstiden enligt gällande kollektivavtal. Det är emellertid utskottet bekant, att arbetstiden på många ställen och för olika grupper av ifrågavarande personal fortfarande är avsevärt längre än inom åtskilliga andra yrken, och enligt utskottets mening saknas tillräcklig anledning förvänta, att arbetstidsförhållandena skola utan laglig reglering inom en nära framtid bliva ordnade på ett tillfredsställande sätt. Under sådana omständigheter kunna statsmakterna knappast undgå att taga ställning till frågan om en utsträckt laglig reglering av arbets-

tiden på detta område. Såsom första kammarens andra tillfälliga utskott vid 1928 års riksdag uttalat göra de egenartade arbetsförhållandena och de skilda personalgruppernas olikartade arbete det synnerligen vanskligt att föreslå de åtgärder, som med lika hänsynstagande till företagarens och personalens berättigade intressen av olika slag kunna vara möjliga och lämpliga. Det låter sig kanske icke göra att, såsom motionärerna tänka sig, under arbetstidslagen införa de kategorier av ifrågavarande personal, som för närvarande äro undantagna från lagens tillämpning. Det torde måhända visa sig erforderligt att genom en särslagstiftning reglera förhållandena på området. En sådan särskild lagstiftning synes förutsättas i den i utskottets redogörelse omförmälda rekommendationen angående reglering av arbetstiden i hotell, restauranger och liknande företag. Huruvida en dylik särslagstiftning bör omfatta all hotell-, restaurang- och kafépersonal är en fråga, som givetvis måste tagas under grundligt övervägande. En allsidig utredning av ifrågavarande spörsmål synes utskottet vara av behovet påkallad.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

a) att riksdagen måtte, i anledning av motionen, i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa fortsatt utredning rörande lämpligheten av en laglig reglering av arbetstiden för sådan hotell-, restaurang- och kafépersonal, som icke faller under lagen om arbetstidens begränsning, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning; samt

b) att ifrågavarande motion, i den mån den icke blivit beaktad genom vad utskottet ovan hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 februari 1937.

På andra lagutskottets vägnar:

SIGFRID HANSSON.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Sigfrid Hansson*, *Linder**, *P. Sandström*, *Heiding*, *Norman*, *Knut Petersson* och *Sten**;

från andra kammaren: herrar *Hage*, *Olovson*, *Hermansson*, *Thorell* och *Gardell** samt fröken *Hesselgren* och fröken *Andersson*.